

NOTISER

Folkliga svenska koraler från Gammal-svenskby och Estland. Samlade av Olof Andersson. Med inledning av Tobias Norlind. Förord av Dan Lundberg. Svenskt visarkiv & Gidlunds förlag, Hedemora 2003. 170 s., ill. ISBN 91-7844-628-7.

Föreliggande musiktryck är en nytgåva av en samling som ursprungligen gavs ut 1945 på *Svenska kyrkans diakonistyrelsens Bokförlag*. Samlingen innehåller 257 folkliga koralmelodier insamlade 1929–31. Publikationen innefattar både noterad melodi (koral) och text.

Koralerna knyts till två besläktade provenienser och tidsmässigt nära dokumentationstillfällen. Den ena kopplas till en insamling som gjordes 1929 bland äldre informanter härstammande från de svensktalande i Estland, som i slutet av 1780-talet utvandrat från Dagö till anvisad mark i Ukraina. Denna utvandring företogs under tvång, beordrad av den ryska kejsarinnan Katarina II. År 1929 återvände ättlingarna till Sverige under Röda korsets beskydd. Flera placerades till en början i ett läger utanför Jönköping och blev redan där objekt för svenska forskares nyfikenhet. Den andra insamlingen företogs 1929–31 bland äldre svensktalande informanter som var bosatta i de gamla estländska svenskbygderna.

Materialet är intressant ur ett historiskt perspektiv då koraljungningen i Sverige varit utsatt för styrda förändringar åtminstone ifrån slutet av 1600-talets sista årtionde. Anledningen var naturligtvis kyrkans ambitiösa vilja att sammanhålla en enhetlig kyrkosång. Melodierna traderades muntligt av allmogen till att bli varianter med mer eller mindre utvecklingar i rytmik och melodik. Med viss kritik mot en fri melodiutveckling genomfördes en stor koralreform som publicerades 1820–21. Koralboken sammanställde J.C.F. Haeffners riktlinjer för hur melodierna skulle sjungas. Haeffner betonade här *enkelhet* med hänvisning till luthersk disciplin. Melodierna sattes till J.O. Wallins psalmbok från 1819. Utöver denna reform fick kyrkorglarnas stora spridning under 1800-talet melodierna att standardiseras på ett sätt som passade detta instrument samtidigt med

församlingens sjungande. De folkliga tolkningarna och utvecklingarna av melodierna kom i viss mån att leva kvar, sannolikt mest i isolerade områden, men i en mer begränsad omfattning.

Utifrån nämnda perspektiv blir de gamla svensktalande områdena i Estland naturligtvis intressanta. Det är så klart förenat med analytiska svårigheter att förklara på vilket sätt de baltiska koralvarianterna anknyter till de mer svenska, men även som fenomen i sig måste nedteckningarna betraktas som värdefulla.

Patrik Sandgren, Lund

Inte bara Jesus. Det mångreligiösa Jönköping. Eva Londos (red.). Jönköpings läns museum, Jönköping 2006. 168 s., ill. ISBN 91-85692-64-6.

I anslutning till det av regeringen proklamerade Mångkulturåret 2006 har Jönköpings läns museum gett ut en publikation som speglar *Det mångreligiösa Jönköping* i vår egen tid. Som läsare slås man av hur oerhört många religiösa grupperingar, både kristna och icke-kristna, som har uppstått under senare tid som en följd av den omfattande invandring som har förekommit. Material om de nya svenskarnas religiositet har samlats in genom ett Samdok-projekt vid museet och ett samarbete har ägt rum med etnologinstitutioner i Berlin och Lund. Kvinnor och religion har utgjort en viktig aspekt vid fältarbetena som utfördes 2004 inom tretton församlingar. Den romersk-katolska kyrkan är den största av dem med omkring två tusen medlemmar.

Observationer har utförts i de religiösa lokalerna, dvs. templen och kyrkorna. Intervjuer har gjorts med deltagare i de olika religiösa rörelserna, särskilt med invandrarkvinnor. Dessa intervjuer har ägt rum i hemmen, varvid fältarbetarna kunnat iakttä hur religionen utövar inflytande över den materiella kulturen i form av heminredning, föremål, bilder m.m. Hinduer har ett litet tempel i hemmet, och det är fyllt med gudabilder och offergåvor. Dessa tempel används dagligen vid

andakter. Elektroniska tempel finns även att tillgå på internet. Invandrarfamiljer upprätthåller ofta kontakter med sina ursprungsländer och religionen där via internet. Inom detta Samdok-projekt genomfördes en omfattande fotografering. En del av de religiöst präglade föremålen inte enbart fotograferades utan införlivades också i museets samlingar. Det gäller t.ex. omskärelseredskap från islamiska miljöer och vigvattensskålar som använts i katolska hem.

Redaktören för boken, Eva Londos, har gjort en specialstudie av hur ljushögtider firas inom fyra olika religioner bland invandrare i Jönköping. Det gäller för det första *chanukka* inom judendomen, som firas i november-december till minne av återinvigningen av templet i Jerusalem år 164 f.Kr. Inom hinduismen förekommer *diwali*, en glädjefest till minne av guden Ramas återkomst efter fjorton år i exil. Det rör sig om ljusets och godhetens seger som firas vid nymåne i oktober-november. Buddister firar *Loy Kratong* i november för att man skall be vattnet om förlåtelse för att man förorenat det och som tack för att man åter får använda det. Den fjärde ljushögtiden som Londos har studerat är den kristna *kyndelsmässan* i början av februari. Denna högtid utmärks av processioner och välsignelse av ljus inom flera kristna samfund.

Konflikter som kunnat uppstå mellan invandrarreligioner och det svenska majoritetssamhället har etnologen Kristina Gustafsson exemplifierat med debatten om en muslimsk friskola som startade 1997. Det fanns ett starkt motstånd mot denna både bland kommunens politiker och bland stadens invånare i allmänhet. Det tog sig bl.a. uttryck i ett mycket stort antal insändare i den lokala tidningen Jönköpings-Posten från 1997 till 2004. Gustafsson analyserar också en livlig debatt som förekom mellan skolans rektor och kommunalrådet i Jönköping med ansvar för skolfrågor. Här framkom det diametralt motsatta åsikter om vad som var bäst med tanke på invandrarbarnens framtid.

Genom denna bok får läsaren en god bild av hur den religiösa kartan på en bestämd ort som Jönköping påtagligt har förändrats genom den kraftiga invandring som har förekommit under de senaste årtiondena. Invandrarna har tagit med sig religiösa traditioner från sina tidigare hemländer och har i stor utsträckning slagit vakt om dem i den nya miljön. Detta fenomen har varit extra intressant att studera i just Jönköping med dess djupa frikyrkliga traditioner ända sedan 1800-talet, och som har gett upphov till smeknamnet "Småländs Jerusalem".

Anders Gustavsson, Oslo

Konst och visuell kultur i Sverige 1810–2000. Lena Johannesson (red.). Bokförlaget Signum/Bokförlaget Atlantis, Stockholm 2007. 357 s., ill. ISBN 978-91-87896-88-0.

Ännu en svensk konsthistoria har, under ledning av professor Lena Johannesson, sett dagens ljus. Signums hedervärda satsning *Signums svenska konsthistoria* i tretton delar (utgivna mellan 1994 och 2005) är givetvis svår att överträffa, men får närmast betraktas som en nationalencyklopedi inom konst, arkitektur och design. Tiden är definitivt mogen för ett aktualiserat översiktsverk av ett mera behandligt format. Den nyskrivna handboken *Konst och visuell kultur i Sverige* i två band, som komprimerar den svenska utvecklingen inom bildskapande och annan formkultur från forntiden fram till vår egen tid, är framförallt avsedd som en introduktion för studenter och andra konstintresserade. Översikten i den andra delen, som här recenseras, sträcker sig från år 1810 till sekelskiftet 2000, vilket tidsmässigt bidrar till en välkommen uppdatering. Bilderna, såväl beträffande kvalitet som kvantitet, lämnar tyvärr ibland en del övrigt att önska. Här kommer dock *Signums svenska konsthistoria* in som ett utmärkt komplement för den som vill ha mer.

Författare till *Konst och visuell kultur i Sverige 1810–2000* är Lena Johannesson, Tomas Björk, Bengt Lärkner, Yvonne Eriksson och Bia Mankell. Värt att påpeka är att skribenterna är forskare knutna till tre av landets konstvetenskapliga institutioner, vilket t.ex. märks i den relativt stora geografiska spridningen av nämnda byggnadsverk och de omskrivna konstnärernas hemvist.

Redan i bokens titel anar man målet att utmana konsthistoriens mer traditionella domäner. Bildkonst, arkitektur och formgivning har sina givna positioner, men det bildflöde som omger oss kan även innefatta visuella avtryck såsom affischer, förpackningsdesign och bokomslag. Ambitionen att bredda ämnets gränser finns där, men kanske inte i den utsträckning man kunde förvänta sig. Utöver Lena Johannessons inledande kapitel "Om folkkonst, massbildsproduktion och andra visuella moderniteter" och insprängda avsnitt om exempelvis barnboksillustrationer och serieteckningar, är upplägget tämligen traditionellt. Har man läst Sven Sandströms *Konsten i Sverige*, som länge var kurslitteratur på grundkursens första termin, blir man inte så överraskad. Upplägget är kronologiskt med förtydligande tidsaxlar inför varje avsnitt och den visuella kulturens ständiga väx-